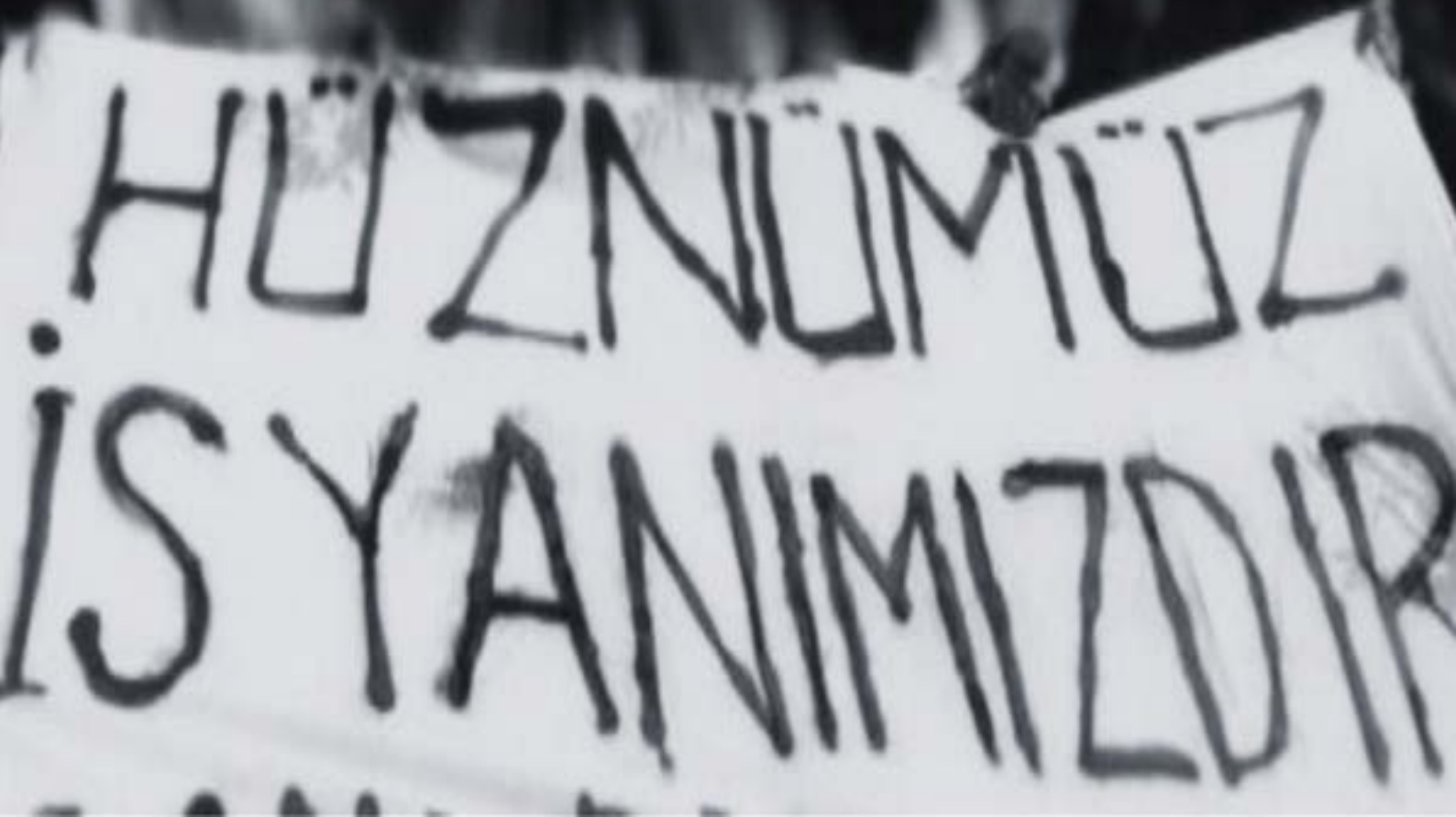

DEPREME GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ PERSPEKTİFİNDEN BAKMAK: 6 ŞUBAT SONRASI İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

MERTCAN DOĞAN
YAREN ARABACI

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	02
ARKA PLAN	03
GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ NEDİR?	06
DOĞAL AFETLERİN İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	12
NEDEN GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ?	11
DÜNYA DENEYİMLERİ: HAİTİ VE NEPAL ÖRNEKLERİ	13
POLİTİKA ÖNERİLERİ	19

Demokrasi Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği

**Depreme Geçiş Dönemi Adaleti Perspektifinden Bakmak:
6 Şubat Sonrası İçin Politika Önerileri**

Temmuz 2023

Yazarlar

Mertcan Doğan, Yaren Arabacı

Editör

Güneş Daşlı

Redaksiyon

Sevcan Tiftik

Tasarım

Volkan Muyan

Kapak Görseli

[Link](#)

İletişim

Kavaklıdere Mah. Beykoz Sk. No: 14/5

Çankaya/Ankara 06540

info@demos.org.tr

www.demos.org.tr

[Twitter](#)

[Facebook](#)

[Instagram](#)

[LinkedIn](#)

Bu rapor Friedrich Ebert Stiftung (FES) Türkiye ve European Endowment for Democracy (EED) desteği ile hazırlanmıştır.

KISALTMALAR

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
A.g.m	Adı geçen metin
B.t	Bilinmeyen tarih
CNVJ	Commission nationale de vérité et de justice (Haiti Ulusal Hakikat ve Adalet Komisyonu)
CPN-M	Communist Party of Nepal-Maoist (Nepal Komünist Partisi-Maoist merkez)
GDA	Geçiş Dönemi Adaleti
HUK	Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu
İHD	İnsan Hakları Derneği
İHSDA	İnsan Hakları Savunucuları Dayanışma Ağı
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
WOREC	Women's Rehabilitation Centre (Kadın Rehabilitasyon Merkezi)

GİRİŞ

6 Şubat Depremleri, binlerce kişinin hayatını kaybetmesiyle, yüzlerce binanın yıkılması ve hasar almasıyla, milyonlarca kişinin yerinden edilmesiyle sonuçlandı. Depremlerin ardından barınma, gıda, su gibi temel ihtiyaçlara erişim sağlanamamasının ve arama kurtarma çalışmalarının yetersiz kalmasının yanında adaletin tesis edilmesine yönelik adımlar birkaç müteahhitten tutuklanmasından öteye geçmedi. Düzce Depremi (1999) gibi geçmiş deprem deneyimleri gösteriyor ki bu yargılamalar zaman içerisinde yerini kapatan dosyalara bırakıyor ve hiçbir siyasi sorumlu yargılanmıyor. Ancak afetin politik yönünün görmezden gelinmesi hükümetlerin risk azaltma, afet planlama ve yeniden inşa süreçlerindeki başarısızlıklarının da görmezden gelinmesi anlamına geliyor. Doğal afetler engellenemez tehlikeler olarak değerlendirildiğinde ve yalnızca afetin kendisinin sebep olduğu zararlar dikkate alındığında, afet öncesi ve sonrasında kamunun ihlallerinden kaynaklanan zararlar yok sayılıyor. Üstelik afet sonrası hak ihlallerinin halihazırda ötekileştirilmiş olan ve yapısal şiddete maruz kalan grupların üzerinde yarattığı yakıcı etki tanınmıyor.

Bölgede mağduriyetler derinleşirken ve kalıcı hale gelirken depremden etkilenenler

için iyileştirici/onarıcı bir adaletin nasıl, hangi yöntem ve araçlarla tesis edilebileceğinin araştırılması ise giderek önem kazanıyor.

DEMOS Araştırma Derneği olarak temel çalışma alanlarımızdan biri olan geçiş dönemi adaletinin (GDA) sağladığı çerçevenin ve önerdiği mekanizmaların, doğal afetlerin ardından sosyal adaletin tesis edilmesine katkı sağlayabileceğini iddia ediyoruz. Afetlerin de tıpkı çatışma dönemlerinde ve otoriter rejimler altında yaşandığı gibi ağır insan hakları ihlallerini beraberinde getirdiğini ve bu sebeple afet sonrası adalete erişim süreçlerinin de hak odaklı bir perspektiften ele alınması gerektiğini savunuyoruz. Raporun başında belirtmek gerekir ki GDA'yı deprem sonrası tüm sorunları çözecek sihirli bir anahtar olarak değil, aksine

alternatif ve yeni yaklaşımları geliştirici bir etkisi olacağı için benimsedik. Hakikat arayışı, ceza adaleti, onarım, kurumsal reform ve hafızalaştırma olmak üzere beş temel ayak üzerine kurulu olan GDA yaklaşımı, deprem sonrası süreçte atılması gereken adımlara dair karar alıcılara ve sivil topluma yol gösterme potansiyeline sahip.

Bu potansiyeli ortaya çıkarmayı amaçlayan bu rapor kapsamında: İlk olarak arka plan bilgisi verecek ve geçiş dönemi adaletini akademik bir araştırma alanı ve pratik olarak genel hatlarıyla tanıtaacağız. İkinci olarak doğal afetlerin insan hakları ve sosyal adalet üzerindeki etkisini farklı toplumsal grupları ve kimlikleri de analize dahil ederek değerlendirmeye çalışacağız. Ardından GDA'nın deprem sonrası bağlamda nasıl kullanılabileceğini, mevcut imkanlarımızı düşünerek tartışmaya açacağız ve GDA perspektifinden okunabilecek dünya deneyimlerine yer vereceğiz. Son olarak da depremin ardından sosyal adaletin tesis edilmesi adına önemli olduğunu düşündüğümüz bir dizi politika önerisi sunacağız. Bu öneriler öncelikli olarak sivil toplumu ve karar alıcıları hedefliyor olsa da rapor dilini mümkün olduğunca sade tutarak adalet aramak isteyen herkes için anlaşılabilir bir rehber oluşturmak burada temel hedefimiz.

1. ARKA PLAN

6 Şubat'ta gerçekleşen depremler Türkiye tarihindeki en büyük yıkımlardan birine yol açtı. Resmi verilere göre 50 binin üzerinde kişi hayatını kaybetti, 156 binden fazla bina yıkıldı veya yıkım gerektiren derecede hasar aldı ve milyonlarca kişi yerinden edildi¹. Depreme tıpkı geçmişte Türkiye'de ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan doğal afetlerde olduğu gibi ağır insan hakları ihlalleri eşlik etti. Bölge halkı deprem öncesinde hükümetin rant siyasetinin bir sonucu olarak imara açılan tarım arazilerinde, kaçak yapılarda veya depreme karşı dayanıksız binalarda yaşamak zorunda bırakıldı. 23 yılda toplanan 38 milyar dolarlık deprem vergisine, resmi adıyla özel iletişim vergisine² rağmen devletin afet öncesi ve sonrasındaki ihmalkarlığı ölümlerin artmasına ve insani krizin derinleşmesine sebep oldu. Kriz yönetimindeki atıllık ve arama kurtarma faaliyetlerindeki organizasyon yetersizliğinin

“ Türkiye'deki güncel durum değerlendirildiğinde, insani krizin hala çözülmediği ve her geçen gün yeni hak ihlallerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Temiz içme suyuna erişim sıkıntısı, artan hava sıcaklıkları sebebiyle başlayan haşere problemi ve salgın hastalıklar depremden hayatta kalanlar için en önemli sorunlardan.

1 “6 Şubat'taki Depremlerde Can Kaybı 50 Bin 500'e Yükseldi”. BBC News Türkçe, 7 Mart 2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kdv8d-15jo> (son erişim tarihi: 26.05.2023).

2 “Deprem vergisi: 23 yılda ne kadar vergi toplandı, bununla kaç konut yapılabilirdi?”. Euronews Türkçe, 11 Şubat 2023, <https://tr.euronews.com/2023/02/11/deprem-vergisi-22-yilda-ne-kadar-vergi-toplandi-bununla-kac-konut-yapilabilirdi> (son erişim tarihi: 29.05.2023).

“

Deprem bölgesindeki yakıcı insani kriz devam ederken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından: “Böylesi bir felakette kimi aksaklıkların yaşanmaması mümkün değil” denilerek “helallik istenmesi” hükümetin sorumluluğunu tartışmaya açtırmamaya yönelik tavrının somut örneklerinden biri oldu.

Fotoğraf: Hatay’ın Samandağ ilçesinde kadınlar tarafından, hayatını kaybedenleri anmak üzere düzenlenen 40. gün yürüyüşü.
Kaynak: <https://twitter.com/ekmekvegul/status/1637082574735433728>

sonucunda binlerce insan enkaz altında kaldı ve birçoğu yaşamını yitirdi. Depremden hayatta kalanlar ise hem barınma ve beslenme gibi temel haklarına erişemediler hem de kimlikleri üzerinden ayrımcılığa maruz bırakıldılar.

Depremin ardından başta depremzedeler olmak üzere; siyasi partiler, demokratik kitle örgütleri ve hak örgütleri adalet taleplerini dile getirmeye başladılar. Ancak depremi “asrın felaketi” olarak adlandıran ve kadercı bir bakış açısıyla ele alan AKP hükümeti, bu talepleri büyük ölçüde görmezden geldi. Deprem bölgesindeki yakıcı insani kriz devam ederken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından: “Böylesi bir felakette kimi aksaklıkların yaşanmaması mümkün değil” denilerek “helallik istenmesi”³ hükümetin sorumluluğunu tartışmaya açtırmamaya yönelik tavrının somut örneklerinden biri oldu. Depremden en çok etkilenen şehirlerden biri olan Hatay’da halk “hakkımızı helal etmiyoruz” sloganları ile sokağa çıkarak bu söylemi protesto etti⁴. Böylece depremin

3 “Deprem: Erdoğan Hatay’da da helallik istedi, ‘Böylesi bir felakette kimi aksaklıkların yaşanmaması mümkün değil’ dedi”. BBC News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cje5dlqd71lo> (son erişim tarihi: 29.05.2023).

4 Karadoğan, R. “Hataylılar ellerinde reyhanlarla haykırdı: Hakkımızı helal etmiyoruz”. Diken,

“

Türkiye'deki güncel durum değerlendirildiğinde, insani krizin hala çözülmediği ve her geçen gün yeni hak ihlallerinin ortaya çıktığı görülmektedir.

öncesinde ana muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu tarafından gündemleştirilen ve DEMOS'un çeşitli yayınlarında geçmişle yüzleşme perspektifiyle eleştirel olarak ele aldığı "helalleşme" söyleminin başlattığı helalleşmeye karşı hesaplaşma tartışmasının kapsamı 6 Şubat Depremleri sonrasında adalet arayışını da içerecek şekilde genişlemiş oldu ve bir kez daha helalleşme büyük felaketler bağlamında kullanıldı. Daha önce de tartışmaya açtığımız gibi sahici bir yüzleşmeyi hedeflemeyen herhangi bir helalleşme girişimi ancak cezasızlığın sürdürülmesinin garantisidir.

Türkiye'deki güncel durum değerlendirildiğinde, insani krizin

19 Mart 2023, <https://www.diken.com.tr/hatay-lilar-ellerinde-reyhanlarla-haykirdi-hakkimi-zi-helal-etmiyoruz/>
(son erişim tarihi: 25.06.2023).

hala çözülmediği ve her geçen gün yeni hak ihlallerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Temiz içme suyuna erişim sıkıntısı, artan hava sıcaklıkları sebebiyle başlayan haşere problemi ve salgın hastalıklar depremden hayatta kalanlar için en önemli sorunlardan. Üstelik Mayıs 2023 genel seçimleri Türkiye'de gündemin radikal bir biçimde değişmesine ve devam eden krizin ikinci plana atılmasına sebep oldu. Seçim döneminde deprem bölgesi için verilen vaatlerin AKP hükümeti tarafından henüz yerine getirilmediği görülüyor. 31 Mart 2024 tarihinde yapılması beklenen yerel seçimler yaklaşırken deprem bölgesindeki yıkıcı krizin yeniden arka plana itilmemesi ve meselenin hak odaklı bir perspektiften ele alınması aciliyet kazanıyor.

Fotoğraf: Erin OBrien

2. GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ NEDİR?

Geçiş dönemi adaleti (GDA), çatışma dönemlerinde veya otoriter yönetimler sırasında meydana gelen ağır insan hakları ihlalleriyle yüzleşmek ve cezasızlığa son vererek barışçıl ve demokratik bir topluma geçişi kolaylaştırmak için kullanılan yargısal ve yargı dışı mekanizmaları kapsayan şemsiye bir kavramdır. GDA, bir yandan geçmiş ihlallerin ardındaki hakikati ortaya çıkarmayı, sorumluları yargılamayı ve ihlallerin doğurduğu zararları onarmayı amaçlayan geriye dönük bir analize bağlıken; diğer yandan gelecekteki ihlalleri önlemeye çalışan proaktif bir yaklaşımı benimser⁵.

Bir araştırma ve uygulama alanı olarak GDA doğrudan dünya deneyimleri üzerinden şekillenmiştir. GDA'nın önerdiği mekanizmaların ve yaklaşımların bağlama göre değişkenlik gösterdiği dikkate alındığında geçiş dönemi adaletinin işletilebilmesi için uyulması

gereken tek bir kurallar bütünü olmadığını söyleyebiliriz. GDA mekanizmaları ülkelerin kendi bağlamına ve özgün ihtiyaçlarına bağlı olarak farklı kombinasyonlarda kullanılabilir. Örneğin, bazı ülkeler ceza davalarına öncelik verirken, diğerleri hakikat komisyonlarına veya tazminat programlarına öncelik verebilir. GDA literatürü içerisinde yalnızca yaşam hakkı ve işkence yasağı gibi medeni ve siyasal haklara odaklanan ve her bağlama aynı mekanizmaları öneren/dayatan yaklaşımlar eleştirilmektedir. Buna alternatif olarak yerelden, bağlama özgü, katılımcı süreçler ve toplumsal cinsiyet, ırk, etnisiteye dayalı ayrımcılık gibi yapısal eşitsizliklerin dönüştürülmesi amacıyla ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da odağa alan bir yaklaşım önem kazanmaktadır. Yine de GDA'nın birçok dünya deneyiminde ortaklaşan beş temel adımı/ayağı olduğunu kabul edebiliriz. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Hakikat arayışı, yaşanan insan hakları ihlallerine ilişkin gerçeklerin ortaya çıkarılması ihtiyacını ifade eder. Hakikatin

ortaya çıkarılması için kullanılan en yaygın GDA mekanizması ise hakikat komisyonlarıdır. Bir hakikat komisyonu, tanıklık ve ifşaların toplanması ve değerlendirilmesi, ihlallerin belgelenmesi, faillerin ve mağdurların tespit edilmesi ve şiddetin temel nedenlerinin analiz edilmesi için kullanılabilir.

İkinci ayak olan **ceza adaleti**, ihlallere sebep olanların eylemlerinden sorumlu tutulmasını hedefler. Ceza adaleti, işlenen suçların niteliğine ve kapsamına bağlı olarak ulusal veya uluslararası ceza yargılamaları yoluyla yapılabilir. Ceza yargılamaları mağdurlar ve şiddetten hayatta kalanlar için bir adalet duygusu sağlayabilir, gelecekteki ihlalleri caydırabilir ve hukukun üstünlüğüne olan inancı güçlendirebilir.

Onarım ise insan hakları ihlallerinin mağdurları ve hayatta kalanlar için basitçe tazminat ve telafi anlamına gelmektedir. Onarımın amacı, mağdurların/hayatta kalanların itibarını iade etmek ve ihlallerin yarattığı travmanın ardından hayatlarını yeniden inşa etmelerine yardımcı

⁵ Proaktif: Bir sorun ortaya çıkana kadar beklemek yerine, iyi bir sonuç elde etme veya bir sorundan kaçınma niyetinde veya amacında olmak. (Bkz. proactive (2023). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/proactive>.

olmaktır. Onarım; maddi tazminat, malların iadesi, rehabilitasyon ve tıbbi yardım, resmi özür veya **tekrarlanmama garantisini** gibi çeşitli şekillerde olabilir.

Tekrarlanmama garantileri, şiddetin temel nedenlerini ele alarak gelecekteki insan hakları ihlallerini önlemeye yönelik siyasi bir iradeyi gösterir. "Bir daha asla"nın sözünün verilmesidir. Bu söz; yargı ve polis reformları, anayasal reformlar ve insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı kültürünü teşvik etmeyi amaçlayan diğer tedbirler gibi, GDA'nın bir diğer adımı olan kurumsal reformlar yoluyla güçlendirilebilir.

Kurumsal reformlar insan hakları ihlallerinin temel nedenlerini, bu ihlallerde suç ortaklığı yapmış ya da ihmaller yoluyla ihlallere sebep olmuş kurumları reforme ederek yeniden düzenlemeyi amaçlar. Bu reformlar yasalarda, politikalarda ve uygulamalarda değişikliklerin yanı sıra ihlale neden olan kurumlarda çalışan personelin eğitilmesini ve bilinçlendirilmesini içerebilir.

Hafızalaştırma ise mağdurların acılarını kabul ederek, yaşananların hafızasını koruyarak ve geçmişe dair ortak bir anlayışı tesis ederek yaşanan acı olayların psikolojik, duygusal ve kültürel etkilerini ortaya çıkarmayı böylece toplumsal uzlaşmaya katkı sağlamayı amaçlar⁶.

*Depremın yakıcı etkileri sadece Türkiye'de değil Suriye'de de derinden hissedildi.
Fotoğraf: Abdulmonam Eassa*

6 Lawther, C., Moffett, L., & Jacobs, D. 2017. Research Handbook on Transitional Justice. Edward Elgar Publishing eBooks. <https://doi.org/10.4337/9781781955314>.

3. DOĞAL AFETLERİN İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Toplumun sağlığını, güvenliğini ve esenliğini derinden etkileyen ve bu kapsamda "insani kriz" olarak tanımlanan afetler ağır insan hakları ihlallerini de beraberinde getirir. Afetlerin ardından, her bireyin önemli olduğu, haklarının tanındığı ve korunduğu adil ve eşit bir toplumsal düzen olarak tanımlanabilecek olan sosyal adaletin tesis edilmesi verilmesi gereken en önemli mücadeledir. Öncelikli olarak yapılması gereken hayatta kalanların güvenliğinin sağlanması ve ardından afet iyileştirme araçlarının adil bir şekilde belirlenmesi ve yereldeki özgün ihtiyaçlara cevap veren afet politikalarının uygulanmasıdır. İnsani krizi çözmeye yönelik bu adımları hayatta kalanların talepleri doğrultusunda şekillendirilen kapsayıcı bir adalete erişim sürecinin inşa edilmesi takip etmelidir.

Afete tanık olmanın yarattığı birincil travmaya; yetersiz müdahale ve ihmaller, afet yardımlarının toplanması ve dağıtılmasında ortaya çıkan

ayrımcılık, uzun süreli yerinden edilme gibi faktörler eklenir. Böylece afetten hayatta kalanlarda topluluk bağlarının ve devlet ile vatandaş arasındaki güven duygusunun zedelenmesi ile sonuçlanan ikincil bir travma oluşabilir⁷. Üstelik bu travma afet sonrası yardımlara erişmek için uygulanması gereken ağır ve atıl bürokratik prosedürler sebebiyle derinleşebilir. Devletin ve kurumlarının önceliği depremden hayatta kalanların yaşadığı travmayı yeniden üretmekten kaçınmak için bürokratik süreçleri; cenaze ve defin işlemleri, yardımlara erişim vb. mümkün olduğunca kolaylaştırmak olmalıdır.

Ancak ne yazık ki uygulamada bürokrasi aksine idari bir kötülük olarak karşımıza çıkar ki bu durumun örnekleri 6 Şubat'ın ardından da yaşanmıştır. Somut bir örnek olarak 18 Şubat 2023 tarihinde Afet ve Acil Durum

Fotoğraf: <https://time.com/6253346/turkey-earthquake-syria-how-to-help/>

⁷ Alessandra Jerolleman. 2019. Disaster Recovery Through the Lens of Justice. Palgrave Macmillan: Los Angeles.

*Afet için Feminist Dayanışma Twitter hesabı

Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından açıklanan "Afetzedede Barınma Desteği" ile yıkılan ve ağır hasar alan evler e-Devlet sistemine "az hasarlı" olarak girilmiş ve afetten hayatta kalanların erişmesi gereken kira yardımı bu sistem referans alınarak gerçekleştirilmiştir. Afet sonrası altyapının çökmesi ve internet erişim sorunları nedeniyle e-Devlet sistemi üzerinden hane başına başvuru yapma zorluğu da bürokratik engeller arasında yer almıştır⁸. Ayrıca depremden kurtulan pek çok kişi yakınlarının cenazesine ulaşamamış, Adli Tıp Kurumu ve Adalet Bakanlığı'nın depremden kaybolanlar hakkında şeffaf davranmaması ve kaybolanlara dair veriye erişimi engellemesi defin ve yas tutma hakkının gaspına sebep olmuştur⁹. "Afet sonrasında temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan insanlar, özgün ihtiyaçları olan

8 Burcu Çalık Göçümlü. 2023. "AFAD 'Afet-zede Barınma Desteği' konusunda merak edilen soruları yanıtladı". Anadolu Ajansı: Ankara. (Son erişim tarihi: 31.05.2023).

9 Gülsen Solaker. 2023. "Depremde kaybolanlar nerede?". DW Türkçe.

bireyler yerine bir grubun parçası olarak görüldükleri bir "kitleleştirme" ve "genelleştirme" süreciyle karşılaşabilirler. Bu durumun başlıca nedeni, acil durum yönetimi ve yardım süreçlerinde yoğunluğun ve kaynak sınırlamalarının olduğu durumlarda, bireylerin benzersiz ihtiyaçlarına yeterince odaklanılamaması olabilir. Bu kitleleştirme süreci, insanların taleplerinin ve önceliklerinin önemsizleştirilmesi, onların kendilerini göz ardı edilmiş veya değersiz hissetmelerine yol açabilir.

3.1. Afetlerin Toplumsal Cinsiyete Bağlı Sonuçları

Doğal afetler, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdüren veya daha da kötüleştiren sonuçlar doğurabilir. Afetlere toplumsal cinsiyet merceğinden bakıldığında, kadınlar ve LGBTİ+'ların afet sırasında ve sonrasında sağlık, barınma ve acil yardım gibi haklara ve hizmetlere erişimde benzersiz zorluklarla karşılaştığını

görürüz. 6 Şubat'ın ardından da kadınlar ve LGBTİ+'lar geçici barınma mekanlarında emniyet, mahremiyet ve güvenlikle ilgili türlü zorluklar yaşamışlardır. 7 Mart 2023'te yayınlanan "Deprem Sonrası Geçici Barınma Mekanları: Diyarbakır'da Depremden Hayatta Kalan LGBTİ+'lar" raporu LGBTİ+ bireylerin, cinsel yönelimleri ve/veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle ikili cinsiyet sistemine göre ayrılmış olan barınaklarda ayrımcılık, taciz ve reddedilme ile karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymuştur¹⁰. Depremin LGBTİ+'lar için en zorlayıcı sonuçlarından biri de göç edilen şehirlerde ev kiralalarının radikal artışı olmuştur. Artan kira fiyatlarına bir de ayrımcılık eklenince LGBTİ+'lar göç ettikleri şehirlerde ev bulmakta zorlanmış, depremin ardından kurulan LGBTİ+ dayanışma ağlarının kolektif çabalarıyla bu sorun çözülmeye çalışılmıştır.

Doğal afetlerin yol açtığı yerinden edilme ve zorunlu göç koşullarında kadınlar ve kız çocukları, insan ticareti, cinsel sömürü ve şiddete karşı savunmasız hale gelmiştir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Genel Muhasebe Ofisi'nin raporuna göre yerinden edilmiş kişilerin %90'ı doğrudan fiziksel saldırı ve tehdide maruz kalıyor, buna ek olarak yerinden edilen kadınların %46'sı cinsel saldırı riski altında olduğunu bildiriyor; bu da kadınların afet dönemi dışında halihazırda yüzleştikleri risklerin afet sonrasında büyüdüğünü gösteriyor¹¹. Üstelik yerlerinden

10 Atalay Göçer, "Deprem Sonrası Geçici Barınma Mekanları: Diyarbakır'da Depremden Hayatta Kalan LGBTİ+'lar", Keskesor Amed LG-BTİ+ Oluşumu, Barış için Kültürel Araştırmalar Derneği, 7 Mart 2023.

11 Caroline Clarinval, Matthew R. Hunt. 2014. "Disaster, displacement, and justice: Powers and Faden's theory of social justice and the obligations of non-governmental organizations towards Internally Displaced Persons". Bioethica Forum: Volume 7 / No. 2.

edilen kadınlar genellikle temizlik ve sağlık hizmetlerine erişmekte zorlanıyor. Örneğin 6 Şubat Depremlerinin ardından sahada en çok karşılaşılan sorunlardan biri menstrüel hijyen ürünlerine ihtiyaç duyanların, ürünlere erişimde zorlanması olmuştu. Hijyenik ped ihtiyacı çoğu kurum tarafından görmezden gelinmiş, ped temin edildiği durumlarda ise kadınlar toplumdaki regl tabusu sebebiyle ped alırken utanırılmışlar ve kendilerini tedirgin hissetmişlerdi¹². Depremi hemen ardından kurulan Afet İçin Feminist Dayanışma Grubu bölgede kadınların, LGBTİ+'ların ve çocukların özgün ihtiyaçlarının karşılanması için faaliyet yürütmüştür. Kadınların ve LGBTİ+'ların afet sonrasında karşılaştıkları zorluklar elbette bunlardan ibaret değil. Bu raporun sınırları dahilinde biz ancak mevcut sorunların küçük bir kısmına değinebiliyoruz. Ancak bu kısa anlatı üzerinden bile görülebileceği üzere doğal afetlerin kadınlar ve LGBTİ+'lar için toplumsal cinsiyete dayalı sonuçlarının ele alınması ve hedefe yönelik müdahaleler ve politikalar üretilmesi son derece önemli.

3.2. Afetlerin Göçmenler ve Sığınmacılar Üzerindeki Etkisi

Afetlerin, çatışmaya bağlı olarak zorla yerinden edilmeleri veya göç etmek zorunda kalmaları nedeniyle zaten kırılgan gruplar olan sığınmacılar ve göçmenler üzerinde yıkıcı etkileri olabilir. Bu etkiler; sınırlı kaynaklar, dil engelleri, yasal statü ve ayrımcılık gibi faktörler nedeniyle son derece baskındır. Mülteciler ve göçmenler genellikle temel

hizmetlere ve kaynaklara sınırlı erişimi olan güvencesiz yaşam koşullarında hayatta kalmak durumundadırlar. Afetler, zaten yetersiz olan altyapıya zarar vererek, temiz suya, elektrik ve internete, sağlık hizmetlerine erişimi kesintiye uğratarak ve gıda güvensizliği yaratarak bu grupların savunmasızlıklarını artırabilir. Ayrıca, dil engelleri ve bölgeye yabancılik, zamanında uyarı alma ve yardıma erişme becerilerini de engelleyebilir. 6 Şubat Depremleri sırasında deprem bölgesinde yaşamakta olan birçok Suriyeli sığınmacı için ne yazık ki yukarıda sayılan tüm ihtimaller gerçekleşmiştir. Depremi ardından Suriyeli sığınmacılara yönelik mağdur suçlayıcı söylemlerin, kamuoyunun dikkatini devletin kriz yönetimindeki başarısızlıklardan uzaklaştırmak için kullanıldığına şahit olduk. Bu suçlamaların sonucunda mültecilerin hem deprem sonrası gıda ve barınma gibi desteklere erişimden mahrum kaldığını hem de fiziksel ve psikolojik şiddete maruz bırakıldığını gözlemledik. Birçoğu kayıt dışı veya güvencesiz işlerde çalışmakta olan Suriyeli sığınmacılar için deprem iş kayıplarına, gelirin azalmasına veya daha fazla sömürüye yol açtı. Yasal korumaların ve sosyal güvenlik ağlarına erişimin olmaması, ekonomik zorlukları ise daha da artırdı¹³.

Afet sonrasında temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan insanlar, özgün ihtiyaçları olan bireyler yerine bir grubun parçası olarak görüldükleri bir “kiteselleştirme” ve “genelleştirme” süreciyle karşılaşabilirler.

12 “Depremde regl tabusu: Ped isterken utaniyor. (b.t.)”. Ekmek Ve Gül. 12.02.2023. <https://ekmekvegul.net/gundem/depremderegl-tabusu-ped-isterken-utaniyor>. (Son erişim tarihi: 21.05.2023)

13 Deniz Sert, Didem Danış, Eda Sevinin. 2023. DURUM TESPİT RAPORU: GÖÇ VE DEPREM. Göç Araştırmaları Derneği: İstanbul.

4. NEDEN GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ

Bu raporda, sosyal adaletin tesis edilmesi adına başlatılacak bir geçiş sürecini kolaylaştırmak amacıyla geçiş dönemi adaleti çerçevesinin sunduğu imkanlardan ve avantajlardan faydalanabileceğimizi savunuyoruz. Deprem sonrasında adaletin tesis edilebilmesi için GDA'nın tıpkı çatışma ve savaş süreçlerinin ardından ve otoriter rejimlerden demokrasiye geçişte oynadığı role benzer şekilde deprem sonrasında da bir kaldıraç görevi görebileceğini düşünüyoruz. Bu kapsamda öncelikle afetleri sadece bir doğa olayı görmek yerine politik yönünü açıklamanın geçiş dönemi adaletinin önerdiği mekanizmaları daha anlamlı kılacağını düşünüyoruz. Afete ancak hak odaklı bir mercekten bakarak; afet yardımlarının sağlanması, barınma mekanlarının kurulması ve sonrasında yeniden inşa süreçlerinin ayrımcılık ve sömürü gibi ciddi ve sistematik şiddet biçimleri ile iç içe geçtiğini görebilir, gösterebilir ve bu konuda önleyici adımların atılmasını sağlayabiliriz. Afetlerden sonra kadınların ve LGBTİ+'ların cinsel taciz ve istismara maruz

birakıldığını, nefret suçları ile karşı karşıya kaldığını ve bu suçların çoğunlukla cezasız bırakıldığını da hak odaklı yaklaşımlar aracılığıyla görünür kılabiliriz.

Bu bağlamda, çatışma ve savaş sonrası dönemlerdekine benzer şekilde var olan ceza adaleti sisteminin beklentileri karşılayamayabileceğini, telafilerin uğranan zararlar orantısız olabileceğini ve sorumlulardan hesap sorulması için farklı yöntem ve araçlara ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz. Türkiye örneğinde çatışma ve savaş sonrası dönemlere benzer şekilde hükümetin hesap verebilirlik ilkesine sadık kalmadığını, mağdurların adalet arama becerilerinin de afet sonrası kurulan düzende, var olan ceza adaleti sisteminin de getirdiği kısıtlamalarla engellenmiş olduğunu görüyoruz. Bu ihtiyaç tespitinden hareketle GDA yaklaşımından ve önerdiği mekanizmalardan faydalanabileceğimizi düşünüyoruz. Afetten hayatta kalanların taleplerine kulak verip adalet, iyileşme ve onarım ihtiyaçlarını tanımanın ve bu

ihtiyaçların karşılanmasını sağlamanın önemini deprem bölgesindeki yakıcı kriz devam ederken, depremden hayatta kalanlar temiz suya ve sağlıklı gıdaya erişmekte zorlanırken her geçen gün daha fazla anlıyoruz. Afetlerde giderek katmanlanan ve kesişen hakikatleri ortaya çıkarmanın; hem adaletin tesis edilmesinde hem de Türkiye gibi bir deprem ülkesinde gelecekteki olası afetlerde yaşanabilecek kayıpların ve hak ihlallerinin tekrar yaşanmamasının garantilenmesinde ve bu sayede toplumsal güvenin yeniden inşa edilmesinde önemli bir rol oynayacağına inanıyoruz.

Ayrıca GDA'nın önemli mekanizmalarından biri olan onarım programlarının afet sonrası süreçte merkezi bir konumda olabileceğini düşünüyoruz. Eğer devlet ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğiyle kapsayıcı ve ihtiyaç odaklı onarım programları kurulursa, yerinden edilenlerin yeniden inşa süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar etkin bir biçimde ortadan kaldırılabilir. Onarım programları

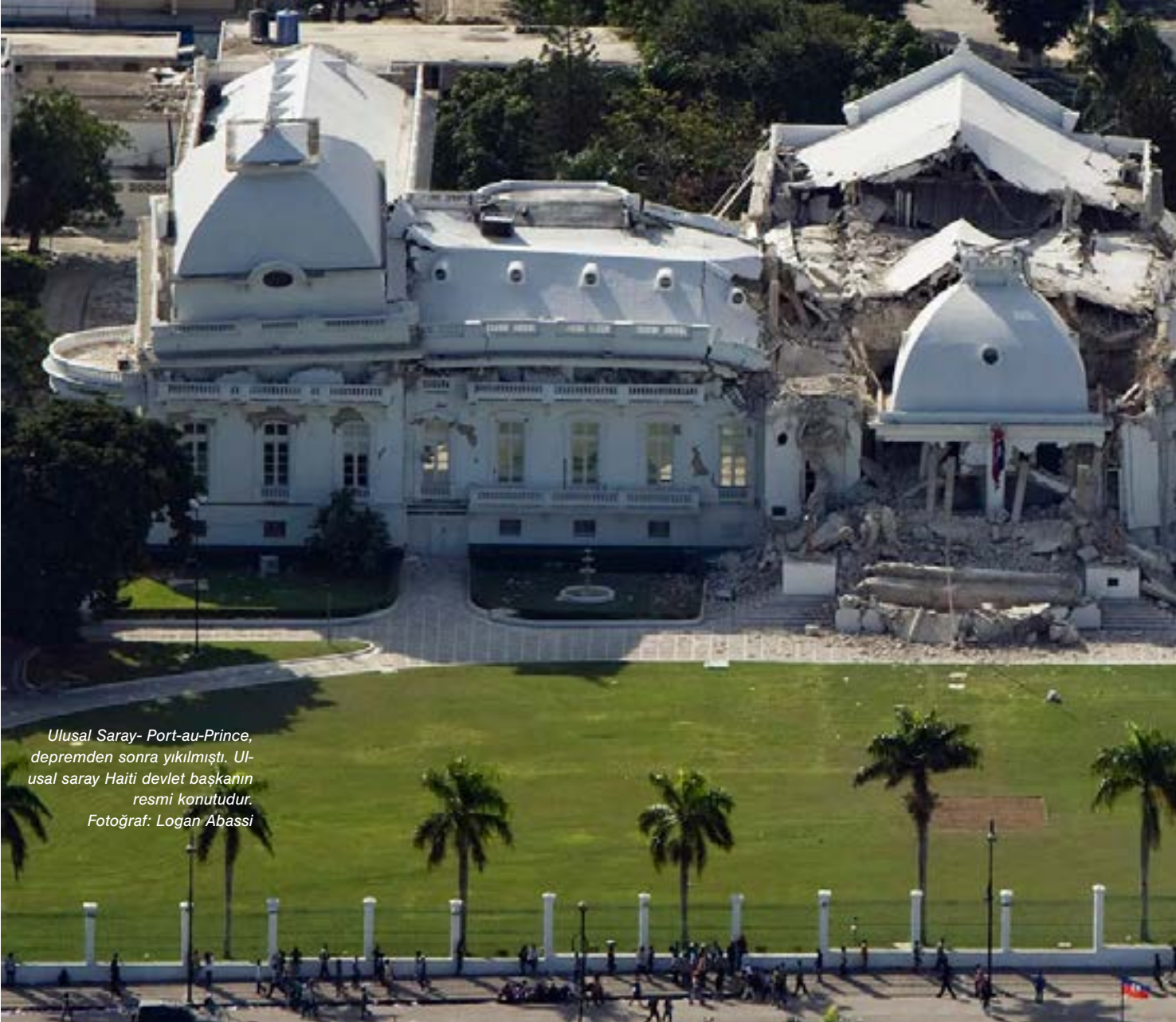

yalnızca maddi tazminat sağlamaz aynı zamanda kolektif iyileşmeyi de teşvik eder. **Hakikati ortaya çıkaracak komisyonların kurulması, bir hakikat komisyonu kadar yapılandırılmış olmasa da bir meclis araştırma komisyonu olabilir, ise felaketler sonrasında adaletsizlikleri ele alarak ihlallerin kaydedilmesine ve telafi edilmesine yardımcı olabilir.** Daha önce de defalarca kez kurulmuş olan deprem araştırma komisyonları bu kez hakikatin ortaya çıkarılması için çalışabilir. Bu komisyonlar, afet durumlarındaki adaletsizlikleri araştırma yetkisine sahip olabilir, hükümetlerin afet planlama ve yeniden inşa süreçlerini hakikati göz önünde bulundurarak ve hesap verilebilirlik ilkesine sahip çıkarak yürütüp yürütmediğini denetleyebilir. Burada merkezi mahkemeler gibi resmi, dış güdümlü kurumların idari süreçlerin işletilmesindeki önemini kabul etmekle birlikte, hayatta kalanların öncülük ettiği sosyal onarımın ve ileriye dönük afet riskinin azaltılmasını hedefleyen desteğin uygunluğunu

araştırmak bir metot olarak izlenebilir. Anma törenleri ve diğer anma biçimleri ise mağdurların kayıplarının kabul edilmesini teşvik ederek politikaların yeniden gözden geçirilmesini sağlayabilir¹⁴.

14 Megan Bradley. 2017. "More than Misfortune: Recognizing Natural Disasters as a Concern for Transitional Justice". *International Journal of Transitional Justice*, 2017, 11, 400–420, doi: 10.1093/ijtj/ijx024.

5. DÜNYA DENEYİMLERİ: HAİTİ VE NEPAL ÖRNEKLERİ

*Ulusal Saray- Port-au-Prince,
depremden sonra yıkılmıştır. Ulusal saray Haiti devlet başkanının resmi konutudur.
Fotoğraf: Logan Abassi*

“

Haiti, depremin öncesinde tıpkı Türkiye ve Suriye örneklerinde olduğu gibi böyle bir felaketle başa çıkmaya hazır değildi; bu da acil müdahale, kurtarma operasyonları ve depremden etkilenen gruplara yardım sağlama konusunda krizlere yol açtı. Deprem ayrıca Haiti’de yolsuzluk, zayıf yönetim ve altyapı eksikliği gibi yapısal ve sistemik sorunları da gün yüzüne çıkardı.

Dünya deneyimlerinde adı doğrudan geçiş dönemi adaleti ile anılan, GDA mekanizmalarının afet sonrasında işletildiği bir örnek bulunmamakta. Ancak afet sonrasında adaletin tesis edilmesi adına GDA perspektifinin önerdiği uygulamaların gerçekleştirildiği ve hak odaklı bir iyileşmenin izlerini taşıyan önemli örnekler var. Bu deneyimlerden öğrenmenin ve iyi uygulamaları ele almanın Türkiye’deki afet sonrası adalet mücadelesine ilham verebileceğine inanıyoruz. Ancak bu rapor kapsamında biz yalnızca iyi uygulamaları değil aynı zamanda zorlukları, engelleri ve sınırlılıkları da ele almak istiyoruz. Elbette her coğrafyanın kendi özgün koşulları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekiyor. Zaten bu raporun üzerinde durduğu en önemli noktalardan biri de afet sonrası iyileşme süreçlerinin tabandan yukarı bir yaklaşımla inşa edilmesi gerekliliği. Dolayısıyla yereli anlamak, depremden etkilenen öznelere kulak vermek ve ihtiyaç/talep odaklı aksiyonlar almak hem karar alıcıların hem de sivil toplumun önceliği olmalı.

Yine de Türkiye örneği ile paralellikler barındıran, doğal afetler sonrasında ihlalleri yaratan ihmallerin tespit edilmesinin en önemli gündem olduğu Haiti ve Nepal örneklerini bu raporda değerlendirmeye çalıştık. Bu iki ülkenin Türkiye’ye ve hatta depremden büyük ölçüde etkilenen ama neredeyse adı hiç anılmayan Suriye’ye bilhassa çatışmalı geçmişlerinden dolayı benzediğini düşünüyoruz. Üstelik bahsi geçen toplumların hiçbiri “çatışma-sonrası” yani yaşanan çatışma ya da savaşın ardından bir uzlaşma sürecine girmiş toplumlar değiller. Bu örneklerde toplumsal çatışma farklı biçimlerde de olsa sürmekte. Süregelen çatışma sebebiyle tarihsel ve yapısal olarak şiddet maruz kalan bireyler ve topluluklar için doğal afetler

kapanmamış yaralara adeta tuz basıyor. Afet sonrası derinleşen bu yaraların iyileştirilmesi için Haiti ve Nepal örneklerinin ve bu örneklerdeki karar alıcıların, sivil toplum örgütlerinin gösterdiği çabanın Türkiye'deki onarım ve adalet süreci için yol gösterici olabileceğine inanıyoruz.

5.1. Haiti

12 Ocak 2010 tarihinde Haiti'de merkez üssü başkent Port-au-Prince olan 7.0 büyüklüğünde bir deprem gerçekleşmişti. Deprem ülkede büyük hasara yol açmış, 220,000'e yakın kişinin hayatını kaybetmesine, yüz binlerce kişinin yaralanmasına ve bir milyondan fazla kişinin yerinden edilmesine neden olmuştu¹⁵. Hükümet binaları, hastaneler ve okullar da dâhil olmak üzere çok sayıda binayı yerle bir eden deprem zaten derinleşen yoksullukla mücadele eden Haiti toplumu üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştı. Haiti, depremin öncesinde tıpkı Türkiye ve Suriye örneklerinde olduğu gibi böyle bir felaketle başa çıkmaya hazır değildi; bu da acil müdahale, kurtarma operasyonları ve depremden etkilenen gruplara yardım sağlama konusunda krizlere yol açtı. Deprem ayrıca Haiti'de yolsuzluk, zayıf yönetim ve altyapı eksikliği gibi yapısal ve sistemik sorunları da gün yüzüne çıkardı.

Haiti'de yeniden inşa süreci yavaş ve zorlu bir süreçti; temel hizmetlerin sağlanması, evlerin yeniden inşa edilmesi ve depremin ardından geçim kaynaklarını yitiren gruplar için istihdam fırsatlarının sunulması

başlıca meselelerdi¹⁶. Tüm bunların yanında Haiti için belki de en önemli mücadele hukuk sisteminin yeniden işlerlik kazanması ve hukukun üstünlüğünün, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin tesis edilmesi olmuştu. Deprem sonucunda Adalet Bakanlığı ve Adalet Sarayı (Yüksek Mahkeme, Temyiz Mahkemesi ve ilk derece mahkemeleri burada bulunuyordu) yıkılmıştı. Bununla birlikte birçok adliye binası ve polis karakolu da zarar görmüştü ve hakimler, avukatlar, savcılar, bakanlık çalışanları ve polis memurları hayatlarını kaybetmişti. Ayrıca farklı bölgelerdeki ceza evlerinden 5000'e yakın mahkûm da firar etmişti¹⁷.

Hukukun üstünlüğünün tesis edilmesinin başlıca mücadele alanlarından biri olmasının tek sebebi deprem nedeniyle sekteye uğrayan hukuk sistemi değildi. Haiti toplumu; uzun yıllardan beri Fransız sömürgeciliğinin travmatik hafızasıyla, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkla, şiddet ve sosyal eşitsizliklerle boğuşmaktaydı. 1957'den 1986'ya kadar süren otoriter Duvalier rejimi ülkeye insan hakları ihlalleri, siyasi baskı ve yoksulluk miras bıraktı. Halk ayaklanmaları neticesinde son bulan rejimin ardından ülkede sancılı bir demokrasiye geçiş süreci yaşanmaya başladı. Ağır aksak ilerleyen süreç 29 Eylül 1991 tarihinde gerçekleşen askeri darbe ile sekteye uğradı ve Haiti'nin demokratik yollarla seçilmiş ilk devlet başkanı olan Jean-Bertrand Aristide sürgüne gönderildi. 1994 yılında ABD'nin desteği ile ülkesine döndü ve görev süresini tamamlamak üzere yeniden

iktidara geldi¹⁸.

1995 yılında Haiti'de Haiti Ulusal Hakikat ve Adalet Komisyonu (CNVJ)¹⁹ adında bir hakikat komisyonu kuruldu. Komisyonun amacı askeri darbenin ardından 1991-1994 yılları arasında işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin gerçekleri ortaya çıkarmak, cezasızlığa son vermek ve Haiti'deki adalet sisteminde reformlar yapmaktı. CNVJ, siyasi müdahale ve sınırlı kaynaklar gibi zorluklarla karşılaştı, ancak ihlalleri belgelemek, mağdurların tanıklıklarını dinlemek ve şiddetin nedenlerini analiz etmek için çaba gösterdi. CNVJ'nin 1996 yılında tamamlanan final raporu tazminat, kurumsal ve idari reform, cezai takibat ve tekrarlanmama önlemleri dahil olmak üzere kapsamlı bir tavsiyeler bütünü içeriyordu. Rapor, kadınlara yönelik cinsel şiddetin yanı sıra yargı bağımsızlığı ve yolsuzlukla mücadele edebilmek için kolluk kuvvetlerinin eğitilmesi gibi konulara özellikle vurgu yapmıştı²⁰. Ancak ülkede komisyonun önerilerini uygulamaya yönelik siyasi irade zayıftı ve komisyon bulgularının doğruluğunu sorgulayan Aristide hükümeti ile anlaşmazlık yaşanıyordu. Bu sebeple CNVJ tavsiyeleri hiçbir zaman tam olarak uygulanamadı. Haiti henüz geçmişin yükü ile yüzleşmeden depremle birlikte ağır bir insani kriz ve krizin

18 Dupuy, A. 2008. "From Jean-Bertrand Aristide to Gerard Latortue: The Unending Crisis of Democratization in Haiti". *Journal of Latin American Anthropology*, 10 (1), 186-205. <https://doi.org/10.1525/jlca.2005.10.1.186>

19 Komisyonun adı Fransızcadaki karşılığı "Commission nationale de vérité et de Justice"dir. Kısaltması buradan gelmektedir.

20 Selvik, Lisa-Marie Måseidvåg. 2022. "Haiti's Truth and Justice Commission: Forgotten Recommendations, Living Demands." *Latin American Experiences with Truth Commission Recommendations: Beyond Words Vol. II*, edited by Elin Skaar et al., Intersentia, pp. 409-450. Series on Transitional Justice.

15 Pallardy, R. 2023. 2010 "Haiti earthquake | Magnitude, Damage, Map, & Facts". *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/2010-Haiti-earthquake>.

16 O'Connor, V. 2010. *The Rule of Law in Haiti After the Earthquake*. United States Institute of Peace, <https://www.usip.org/publications/2010/04/rule-law-haiti-after-earthquake>

17 A.g.m.

berberinde getirdiği yapısal problemlerle mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bu koşullar altında yavaş da olsa ilerleyen bir hukuki reform süreci başlatıldı. Bu reform süreci tam da CNVJ final raporunda yer verilen tavsiyeler etrafında şekilleniyordu. Bu kapsamda yasaların gözden geçirilmesi, yargı bağımsızlığının sağlanması, yasal çerçevelerin yeniden oluşturulması ve yolsuzlukla mücadele gibi başlıklar üzerinde durulmaktaydı. Ayrıca kurumsal kapasite geliştirme girişimleriyle hakimlerin, savcılarının ve avukatların eğitimine ve idarenin iyileştirilmesine odaklanılmıştı yani tam da CNVJ'nin önerdiği gibi bir kurumsal reform süreci başlatılıyordu. Ayrıca adalete erişimin hızlandırılması için tedbirler alınmış; adli yardım hizmetleri genişletilmiş ve mobil mahkemelerin kurulması için adımlar atılmıştı²¹. Bu sayede depremden etkilenen bölgelerde halkın talepleri, istek ve şikayetleri hızlı bir biçimde toplanmaya çalışıldı.

Eğer depremden önceki 14 yıllık süreçte CNVJ tavsiyelerini uygulamaya yönelik siyasi bir irade olsaydı ve toplum CNVJ'yi sahiplenseydi bu adımların atılması için depremin yaşanması gerekmeyecek belki de afet, bir insani kriz olmanın ötesine geçip sistemsel bir yıkım halini almayacaktı. Ancak yaşanan olumsuz deneyimlere rağmen 90'lı yıllarda ülkedeki yapısal sorunları keşfeden CNVJ tarafından verilen tavsiyelerin, Haiti'nin deprem sonrası toparlanmasında dönüştürücü bir rol oynama potansiyeline sahip olduğu bu vesileyle anlaşılmış oldu. Dolayısıyla deprem felaketi bir yandan mevcut sorunları kötüleştirirken diğer taraftan daha adil ve dirençli bir toplumu yeniden inşa etmek için bir fırsat sunmuştur. Bu açıdan her ne kadar bütüncül uygulamaya giden yollar zorlu olsa da Haiti halkının kararlılığı ve direnci, uluslararası toplumun desteğiyle birleşirse Haiti için hala umut olabilir. CNVJ tavsiyelerinin afetten iyileşme sürecine tam olarak entegre edilmesini sağlayarak Haiti, hakikat, adalet ve hesap verebilirlik ilkelerini

21 A.g.m.

Fotoğraf: <https://www.actionaidusa.org/wp-content/uploads/2018/04/Volunteers-save-bricks-Vlad-Sokhin-150945scr.jpg>

benimseyen bir toplum yaratabilir ve nihayetinde sürdürülebilir kalkınmayı ve güçlü bir demokrasiyi teşvik edebilir. Ancak ne yazık ki bugün hala ülkede milyarlarca dolar harcanmasına rağmen Haiti, kamu kurumlarının zayıflığı ve başta STÖ'ler olmak üzere ulusal ve uluslararası yardımların dağınıklığı nedeniyle toparlanmakta zorlanıyor. Ülke doğal afetlere karşı savunmasız kalmaya devam ediyor ve başkent çevresinde, gerçek bir kentsel planlama politikası olmaksızın nüfus artışı yaşanıyor²². Haiti deneyiminden hareketle doğal afetlerin sonuçları ile başa çıkmak için yapısal reformlara ve güçlü bir kurumsal kapasiteye ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye için de öncelik; hukuk sisteminin güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadele edilmesi ve hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi için adımlar atılması olmalıdır. Ancak bu şekilde felaketlerin yol açtığı acı ve yıkımın etkilerinin en aza indirilmesi, toplumun daha güvenli, dirençli ve adil bir gelecek inşa etmesi sağlanabilir.

5.2. Nepal

25 Nisan 2015'te Nepal'in Gorkha bölgesinde meydana gelen 7.8 büyüklüğündeki deprem 9 bine yakın kişinin hayatını kaybetmesine, 20 binden fazla kişinin yaralanmasına sebep olmuş, 750.000 evin yıkılmasına bağlı olarak yüz binlerce Nepalli yerinden etmiş ve evsiz bırakmıştır. 2006 yılında sona eren iç savaşın travmalarını atlatamamış halkı deprem derinden etkilemiştir. Bu noktada depremin Nepal halkı üzerindeki etkisini, politik istikrarsızlık ve afet adaletsizliğini daha iyi anlayabilmek için iç savaşa ve iç

savaşa ilerleyen sürece kısaca göz atmanın önemli olduğunu düşünüyörüz.

İç savaş; monarşik hükümetin 1994 seçimlerinde ülkedeki komünist faaliyetleri bastırması ve Nepal Maoist Komünist Partisi'nin (CPN-M) seçime girmesini engellemesi sonucunda hükümet ve CPN-M arasındaki gerilimin tırmanmasıyla 1996 yılında başladı²³. Bu esnada Komünistler, monarşiyi kaldırıp ülkedeki yolsuzluk, yoksulluk ve sosyal adaletsizlikle mücadele ederek bir halk cumhuriyeti kurma hedefleriyle kırsalda yaşayan yoksul Nepallilerin desteğini kazandılar. İsyanın ilk yılları Nepalli güvenlik güçlerinin faili olduğu şiddet olaylarına ve hak ihlallerine yol açtı. Ancak Komünistlerin; Nepal'in, çoğunluğu kırsal bölgeler olmak üzere büyük bölümünü kontrol altında tutmaya devam etmesiyle birlikte, artan protestolar ve monarşiyeye karşı Komünistler ile ortak bir cephe oluşturan siyasi partiler karşısında Kral Gyanendra Nisan 2006'da iktidarı bıraktı ve yeni kurulan demokratik hükümet ile CPN-M arasında bir barış anlaşması imzalandı²⁴.

Yaklaşık on yıl boyunca anayasa siyasetinin yoğun gündemi tarafından afete müdahale planı bastırılmıştı. Acil yardım ve kurtarma ekipleri, seferber edilen ordu ve polis in yetersizliği, plansızlıkla bir araya gelerek toplum genelini "sessiz katili" olarak tanımlanmıştır²⁵. Büyük ölçüde hesap verme pratiğine

23 Briana Mawby, Anna Applebaum. 2018. "Rebuilding Nepal: Women's Roles in Political Transition and Disaster Recovery". Georgetown Institute for Women, Peace and Security.

24 A.g.m.

25 Krishna K. Shrestha, Basundhara Bhattarai, Hemant R. Ojha, Ayusha Bajracharya. 2018. "Disaster Justice in Nepal's Earthquake Recovery". International Journal of Disaster Risk Reduction, <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2018.10.006>

sahip olmayan bir siyasetle yönetilen ülkede, depremin yarattığı hasarın, doğal bir afetin sonucu değil depreme dayanıklı olmayan binalar ve altyapı sorunlarının sorumlusunun, kaynakların yeniden dağıtımında, seferberliğinde başarısız olan hükümet olduğu ileri sürülebilir²⁶. İlerleyen süreçte afet yardımlarının dağıtımında da eşitsizlikler devam etmiş, hükümet ile siyasal bir bağlantısı olanlar, olmayanlardan daha fazla yardıma erişmiş, bu da depremden hayatta kalanların yaşadığı zorlukları daha da derinleştirmiştir.

Bu depremden de özellikle kadınların etkilendiğini söylemek mümkün. Karşılaştıkları çeşitli sorunlar karşısında kadınlar ve kadın odaklı çalışan feminist sivil toplum örgütleri (STÖ) çatışma ve afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde bölgenin kendilerine has ihtiyaçlarının karşılanmasında yer almış ve sürdürülebilir barış inşasında ve ülkenin yeniden yapılanmasının desteklenmesinde kilit rol oynamışlardır. Bunlardan en öne çıkan savunuculuk çalışmalarını bu rapor bağlamında özellikle vurguluyoruz:

Kadın örgütleri hem adaletin sağlanmasına yönelik hem de tekrarlanmama garantisini sağlayan uzun vadeli değişimleri hedefleyen bir hak savunuculuğuna ulusal ve uluslararası düzeyde imza atmışlardır.

WOREC, Saathi, Nagarik Aawaz ve Action Works gibi STÖ'ler hükümeti hesap verebilir kılmak için raporlama ve izleme faaliyetleri, mağdurları geçiş dönemi adaleti ile buluşturan kaynaklar oluşturma, hak arayışlarına yön verecek mahkemeler kurma ve devlet

26 A.g.m.

22 Sael, E. (b.t.). A decade after the earthquake, Haiti still struggles to recover. The Conversation. <https://theconversation.com/a-decade-after-the-earthquake-haiti-still-struggles-to-recover-129670> (Son erişim tarihi: 10.06.2023)

kurumları ile yerel örgütler ve kadınlar arasında ilişkiler kurma gibi yöntemler ile kadınların adalete erişimini sağlamaya çalışmıştır²⁷. Deprem döneminde, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (HUK) çalışmalarının büyük bir kısmının tamamlanamadığı ve Nepal'deki siyasi ortamdan kolayca etkilendiği için hedeflendiği kadar aktif kullanılmadığı gözlemlenirse de STÖ'ler mağdurlar ile resmi adalet süreci arasında köprü haline gelmişlerdir²⁸. Yukarıda bahsedilen örgütler afet ve şiddetten hayatta kalanların deneyimlerini HUK'a aktarmış, çatışma zamanı hak ihlalleri üzerine Yerel Barış Komitesine başvurulması ya da HUK'un düzenleyebileceği mahkemelerle afetten etkilenen insanlar arasında bağlantı kurulmasında başarılı olmuşlardır²⁹.

Kadın STÖ'lerinin başlıca lobi faaliyetleri ise Yerel Barış Komiteleri, HUK ve kabinede kadınların temsiliyetinin artırılması, tecavüz için zaman aşımı süresinin uzatılması, kadınlara mülkiyet hakkı sağlanması ve ailelerin hükümetten aldıkları deprem kredisinin yanı sıra STÖ'lerden de yardım alabilmelerini sağlamak üzerine gerçekleştirilmiştir. Birçok kadın da çatışma ve depremin sona ermesinden bu yana kadın hakları konusunda önemli ilerlemeler kaydedildiğini düşündüklerini ifade etmiştir. Bunları dul kadınlar için acil

27 Briana Mawby, Anna Applebaum. 2018. "Rebuilding Nepal: Women's Roles in Political Transition and Disaster Recovery". Georgetown Institute for Women, Peace and Security.

28 Bandana Rana. 2016. "Interview with the research team". Saathi. Nakkhu: Lalitpur.

29 Susan Risal. 2016. "Interview with the research team, 'A Year after the Earthquakes'". UN Women. (Son erişim tarihi: 12.06.2023)

durum fonu, Yerel Barış Komitelerinde en az %33 kadın katılımı, arazi üstüne isimlerini kaydettiren kadınlardan daha az vergi alınması ve Nepal'de kadınların daha üst düzey siyasi pozisyonlarda yer alabilmesi gibi gelişmeleri de kadınların adalet arayışının olumlu sonuçları olarak kaydetmemiz mümkün.

Nepal'deki kadın STÖ'lerinin afet sonrası gösterdikleri hak mücadelesi bize adalete erişim süreçlerinin resmi mekanizmalar üzerinden yürütülmesinin, özellikle de çatışmadan etkilenmiş bölgelerde, her zaman uygulanabilir olmayacağını gösteriyor. Afet sonrası dönemde ayrımcılığa uğrayan grupların hakikat arayışları ise hem çatışma hem de afet tarafından gölgelenebiliyor. Bu grupların hakikatlerini dillendirebilmeleri, ihlal ve ihmallerin tespiti, gereken onarım ihtiyaçlarının belirlenmesi ve adalet arayışlarını sürdürebilmemiz için büyük önem taşıyor. Nepal örneğinde WOREC'in afet sonrası kadına yönelik şiddetin belgelenmesine yönelik çalışmaları sonucunda tecavüzü bildirme penceresinin genişlemesinin hakikatin kaydedilmesine yönelik bir kazanım olarak Türkiye için de değerli olduğunu düşünüyoruz. Buna bağlı olarak, afet bölgesinde süregelen çatışma ve ayrımcılığa, bunlarla mücadele yöntemlerine dair birikimi olan STÖ'lerin afet sonrası onarım süreçlerine de bölgenin kendine has koşul ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak dahil olabileceğini öngörüyoruz. Bu STÖ'lerin ayrımcılığa sistematik bir ölçekte maruz kalan gruplar için afet sonrası onarım ihtiyaçlarının göstereceği farklılıklara yönelik yürüteceği savunuculuk çalışmalarının değerini bir kez daha vurguluyoruz. Nepal'deki STÖ'lerin, kadınların adalete erişimini sağlamak için raporlama, izleme, kaynak oluşturma ve

ilişki kurma gibi yöntemler kullanarak deprem döneminde sivil toplum örgütleri mağdurlarla resmi adalet süreci arasında köprü oluşturduğunu görüyoruz ve bu yöntemlerin Türkiye'de afet sonrası adalete erişim için büyük öneme sahip olduğuna inanıyoruz.

6. POLİTİKA ÖNERİLERİ

Parlamentoya Öneriler:

1. Depreme dair mevzuat hesap verilebilirliği ve insan haklarının üstünlüğünü merkeze alacak şekilde yenilenmelidir.

Kentsel planlama ve afet yönetimine dair mevcut yasa ve yönetmeliklerin yenilenmesi; deprem riski altındaki bölgelerde yapılaşma, inşaat standartlarının güncellenmesi ve idari denetimler gibi konuları ele almalıdır. Güncel bilimsel verilere dayalı olarak, yapılaşma politikaları gözden geçirilmeli ve binaların depreme dayanıklılığını sağlamak amacıyla daha sıkı standartlar belirlenmelidir. Ayrıca denetim mekanizmaları güçlendirilmeli ve yapılan inşaatların bu standartlara uygunluğu düzenli olarak denetlenmelidir. Ancak bu tek başına yeterli değildir.

Sonraki afetlerde ihmalkarlığın, plansızlığın ve yapısal adaletsizliğin kader ya da felaket gibi kavramlar altında görünmezleştirilmesini engellemek ve tekrarlanmama garantisini sağlamak adına somut adımlar atılmalıdır. 1999 yılından beri halktan toplanan deprem vergisinin (özel iletişim vergisi) 6 Şubat Depremleri gibi afetlerde efektif bir biçimde kullanılmadığı kabul edilmeli, bu vergi fesh edilmelidir. Yerine, afet öncesi risk analizleri ve afet planlamaları güçlendirilmelidir. Bu planlamalar toplumsal cinsiyet, etnisite, sosyo-ekonomik koşullar, sınıf ve kültürel doku gibi etmenler göz önünde bulundurulacak şekilde hazırlanmalıdır.

2. Yasal mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması ve kurallara uyulması için hesap verilebilirliğin sağlanması gereklidir.

6 Şubat'ın ardından yalnızca yapı sektörü içerisindeki faillerin, örneğin malzemenin çalan bir inşaat firması ya da müteahhit değil aynı zamanda ihmali olan siyasi sorumluların, imara uygun olmayan arazilere yapı izinleri veren yerel yönetimler ve ulusal düzeyde standart oluşturma ve denetim yapma sorumluluğu bulunan merkezi bürokrasi gibi, cezalandırılması adaletin tesis edilmesi açısından kritiktir. Denetim kurumları ve yargı arasında işbirliği sağlanmalı, etkili soruşturma ve yargılama süreçleri yürütülmelidir. Bu bağlamda bağımsız mahkemelerin kurulması afetten hayatta kalanların adalet arayışları için güvenilir bir hukuki zemin oluşturabilir. Haiti deneyimine benzer şekilde işlemeyen yargı sisteminin reforme edilmesi için bir çalışma başlatılmalıdır, bu reformun özellikle de yolsuzluğa karşı şekillendirilmesi öncelenmelidir. Haiti'deki deneyim, afet sonrası toparlanma sürecinde adalet sisteminin önemini vurgulamaktadır. Türkiye, afetlerin yol açtığı zararları en iyi şekilde gidermek ve toplumun güvenliğini sağlamak için adalet sisteminde kurumsal reformlara odaklanmalıdır. Bu, yasaların gözden geçirilmesi, yargı bağımsızlığının güvence altına alınması ve yolsuzlukla mücadele gibi konuları içermelidir. Ayrıca, Türkiye'de yargı reformunun başarısı, devlete yönelik güvensizlik nedeniyle sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler tarafından yakından takip edilmelidir. Bu şekilde dış gözlem ve katılım, reform sürecinin şeffaflığını

artırabilir, hesap verilebilirlik sağlayabilir ve toplumun adalet sistemine yönelik güvenini artırabilir.

3. Reforme edilen mevzuatta insan haklarının üstünlüğünden taviz verilmemeli ve deprem sonrası yardımlara erişim, barınma ve yeniden yapılanma süreçlerinde ayrımcılığa tolerans gösterilmemelidir.

Depremden hayatta kalanlara yönelik ayrımcılık ve şiddetin tüm biçimleri ağır cezai yaptırımlara bağlanmalıdır. Bu kapsamda özellikle depreme toplumsal cinsiyet odaklı bakmak temel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Afetlerin kadınları ve LGBTI+'ları farklı şekillerde etkilediği, hayatlarında farklı sonuçlara sebep olduğu ve toplumsal cinsiyet normlarının afetin sonuçlarını doğrudan etkilediği ön kabulü ile başlanmalıdır. Afete müdahale yöntemleri bu ön kabul üzerinden toplumsal cinsiyet analizini göz önünde bulundurarak belirlenmelidir. Hem afet öncesinde hem de afet sonrasında güvenilir, ayrıştırılmış, toplumsal cinsiyeti temel alan veri tutulmalıdır.

4. Afet sonrası veri toplama süreçlerinde şeffaflık ilkesi benimsenmelidir.

Afetten zarar görmeden ya da yaralı kurtulan ve afette canlarını kaybeden kişiler belirlenmeli ve bu kişilere dair veri erişime açık hale getirilmelidir. Devlet, sivil toplum kuruluşları ya da bireysel olarak sağlanan yardımların afetten hayatta kalanların ne kadarına ulaştığını gösteren veriler de benzer şekilde erişime açılmalıdır. Bu verilere şeffaf erişim,

afet sonrası hakikat arayışlarında da önemli bir yer taşıdığından elzemdir. Ek olarak afetten hayatta kalanlara deneyimlerini aktarmaları için alan açmak, afetin yarattığı çok katmanlı hakikatleri görünür kılıp devlet tarafından ortaya konulan tek hakikatin varlığı iddiasını kırarak hak arayışına zemin hazırlar.

5. Deprem sonrası adalet mekanizmalarının oluşturulmasını ve işletilmesini denetlemek ve hakikati araştırmak için bir komisyon kurulmalıdır. Kapsamlı bir hakikat komisyonu mevcut koşullarda gerçekçi olmasa da hızlı aksiyon alabilmek adına bir meclis araştırma komisyonu kurulabilir. Bu komisyon deprem öncesinde ve sonrasında yaşananlara dair hakikati ortaya çıkarmak, ihlallerin boyutunu saptamak, mağdurları ve faileri belirlemek ve nihayetinde elde edilen bilgiyi raporlaştırmak üzere çalışabilir. Bu komisyonun altında yereldeki özgün koşulları gözetmek ve hayatta kalanların beyanlarını önlerine bürokratik engeller çıkarmadan, doğrudan bölgede toplamak için il bazında örgütlenmiş alt komisyonlar kurulabilir. Böylece hayatta kalanların ve mağdurların sürece dahil edildikleri ve öznelliklerinin tanındığı erişilebilir bir süreç inşa edilmiş olur. Ayrıca sahada görev yapan STÖ'lerin gözlem ve deneyimleri de mutlaka komisyonlar tarafından dikkate alınmalıdır.

6. Komisyonun yetkilendirilmesi, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine dayanmalıdır. Araştırma yapmak için gerekli kaynaklara erişim, tanıkların ifade verme hakkı, delillerin toplanması ve değerlendirilmesi gibi mekanizmalar sağlanmalıdır. Komisyonun çalışmalarının şeffaf bir şekilde yürütülmesi, elde edilen bulguların kamuoyuyla paylaşılması ve önerilerin hükümet tarafından dikkate alınması da son derece önemlidir. Önerilerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme görevi asli olarak muhalefete aittir.

Muhalefet partileri ortak bir siyasi irade ortaya koyarak sürecin takipçisi olmalıdır.

7. Hükümet, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve yerel yönetimler deprem öncesinde ve sonrasında yaşanan ihmallerden ve hak kayıplarından dolayı vatandaşlardan özür dilemelidir. Yukarıda 3. başlık altında değinildiği gibi depremin öncesinde ve sonrasında bilhassa afet yönetimi sürecinde gerçekleşen ihmaller yüzünden yaşanan ikincil travma vatandaş ile devlet arasındaki güven duygusunu zedeler. Devlet ve vatandaş arasındaki ilişkilerin yeniden normale döndürülmesi için resmi özür bir ilk adım olabilir. Ancak elbette resmi özür depremden hayatta kalanların onarım ihtiyacını tek başına karşılamaya yetmeyecektir. Bu kapsamda kapsamlı bir onarım programını oluşturulması ve uygulamaya konulması şarttır.

8. Depremden hayatta kalanların acılarını tanımak, maddi ve manevi kayıplarını tazmin etmek amacıyla kapsamlı bir onarım programı hazırlanmalı. Bu program, depremzedelerin iyileşme sürecine birkaç koldan destek olmayı hedeflemelidir. Program, depremzedelere maddi kayıplarını telafi etmek için adil ve hızlı bir tazminat süreci sağlamalıdır. Hasar gören konutların onarımı veya yeniden inşası için gereken maliyetler büyük ölçüde devlet tarafından karşılanmalıdır. Uygulamada kredi ile borçlandırma usulü ile destek sağlanmaktadır ancak bu durum depremde yalnızca evlerini değil işyerlerini de kaybeden ya da deprem nedeniyle sakat kalan ve çalışamaz hale gelen binlerce vatandaş için adil bir yöntem değil. Bu sebeple yürürlüğe konacak onarım programının kurulması, tavsiye edilen komisyonlar aracılığıyla yapılacak ihtiyaç tespitini merkeze alarak oluşturmalarıdır. Depremden

hayatta kalanların özgün ihtiyaçlarını karşılamak için özne odaklı bir yaklaşım benimsenmelidir. Ayrıca program yalnızca maddi hasara odaklanmamalı, depremden hayatta kalanların yaşadıkları travma ve kayıplarla başa çıkabilmeleri için psiko-sosyal destek mekanizmaları da oluşturulmalıdır.

Yerel Yönetimlere Öneriler:

1. Toplum düzeyinde yardım, toparlanma ve adalete erişim çabalarını koordine etmek için yerel yönetimlerin kapasitesi artırılmalıdır. Yerel yönetimler, deprem sonrası toplumun ihtiyaçlarını anlama, kaynakları yönetme ve adil bir toparlanma sürecinin sağlanması gibi önemli roller üstlenir. Yerel yönetim çalışanlarına, deprem sonrası toparlanma sürecindeki uygulamalara dair eğitim verilmelidir. Bu eğitimler, yerel yönetim personelinin deprem risklerini değerlendirebilme, acil durum planlaması yapabilme ve toplulukların ihtiyaçlarına uygun destek sağlama becerilerini güçlendirecektir. Merkezi hükümet, yerel yönetimlere daha fazla kaynak aktararak ve yetki alanlarını genişleterek, deprem sonrası toparlanma çabalarını daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanımalıdır.

2. Bölgede yerel yönetimler arasındaki işbirliği ve koordinasyon güçlendirilmelidir. Yerel yönetimler arasındaki güçlü işbirliği ve koordinasyon mekanizmaları, acil durum durumlarında hızlı tepki verilmesini sağlar. Deprem sonrası acil ihtiyaçların karşılanması, güvenlik önlemlerinin alınması ve yardımın koordineli bir şekilde ulaştırılması için birlikte hareket edilebilir. Yerel yönetimler arasındaki işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi, bilgi ve tecrübe paylaşımına alan açar. Deprem sonrası toparlanma sürecinde başarılı olan yerel

yönetimler, diğerlerine kılavuzluk edebilir ve en iyi uygulamaları paylaşabilir. Bu daha iyi stratejilerin geliştirilmesine ve geçmişteki hataların tekrarlanmasının önlenmesine yardımcı olur.

3. Yerel yönetimler deprem sonrası toparlanma sürecine yerel halkın aktif katılımını teşvik etmelidir. Yerel yönetimler hakikati ortaya çıkarmak için kurulacak komisyon(lar) ile işbirliği içerisinde çalışarak yerel halkın karar alma süreçlerine katılması için çabalamalı ve böylece depremden hayatta kalanların ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması sağlanabilir. Afetlerden etkilenen kentlerin yeniden inşası yalnızca aniden yıkıntıları kaldırıp yeni binalar dikmek üzerinden gelişmemelidir. Afette yıkılanların da yalnızca birer bina değil kimlikleri yaşam alanlarına bağlı olan Araplar, Kürtler, Aleviler, Hristiyan Araplar, Nusayriler, Çerkesler ve Ermenilerin kültürel varlıklarını sürdürmeleri için önem taşıyan yapılar olduğu kabul edilmelidir. Bu ön kabul üzerinden gerçekleştirilecek yeniden inşa çalışmaları var olan kültürel çeşitliliği yok etmeye değil korumaya odaklanmalıdır. Mart 2024 yerel seçimleri yaklaşırken yerelin özgün ihtiyaçlarına cevap veren seçim kampanyalarının örgütlemesi bu açıdan gereklidir.

4. Belediyeler yeniden inşa süreçlerine hafızalaştırma girişimlerini de dahil etmelidir. Yaşanan acıların duygusal ve kültürel etkilerini ortaya koymak ve depremden etkilenenlerin kayıplarını onurlu bir şekilde anabilmelerini sağlamak için depremden etkilenen şehirlerde hafıza alanları/mekanları oluşturulabilir. Belediyeler şehirler yeniden yapılandırılırken anıtlar inşa etmek ve bellek müzeleri kurmak gibi faaliyetlerde bulunabilirler. Bu mekanlar oluşturulurken hayatta kalanların istekleri, kendi anma ritüelleri ve yerel topluluklar arasındaki kültürel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Hafızalaştırma girişimleri acı geçmişini unutmadan geleceğe

umutla bakabilmek adına son derece değerlidir.

Sivil Toplumla Öneriler:

1. Hem afet öncesi planlama hem de afete müdahale süreçlerinde sivil toplumun ördüğü dayanışma ağı reddedilmemelidir. Her sivil toplum örgütünün üzerine çalıştıkları alanda güçlü yönleri, değerli becerilere sahip olduğu kabul edilmeli hem devlet ve STÖ'ler arasında hem de farklı STÖ'ler arasında karşılıklı bilgi aktarımı ve dayanışma sağlanmalı, var olan dirsek temasları güçlendirilmelidir.

2. Sivil toplum örgütleri depremden hayatta kalanların hak ve menfaatlerini savunmalı, hakikat, adalet ve onarım haklarını desteklemelidir. Bu kapsamda hak odaklı örgütler hem tekil olarak hem de kolektif olarak kamuoyu bilinçlendirme kampanyaları düzenleyebilir, ulusal ve uluslararası düzeyde savunuculuk faaliyetlerinde bulunabilir. Depreme dair hakikatleri soruşturan komisyonlar kurulması halinde ise sivil toplum süreçlere dahil olmak için politika üretmeli ve karar alıcılara baskı yapmalıdır. Etkilenen topluluklara psiko-sosyal destek sağlanmalı, sağlanan destek sürdürülmeli, bunun yanında hayatta kalanlara bürokratik süreçlerde yol göstermek için hukuki destek de sunulmalıdır. İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ve İnsan Hakları Savunucuları Dayanışma Ağı (İHSDA) gibi insan hakları örgütlerinin ve ağlarının sahada insani yardım faaliyetlerinde bulunan hak temelli STÖ'ler ile dayanışarak bu süreci örmesi afetten etkilenen toplulukların hak arayışlarını desteklemek için kritiktir.

3. Sivil toplum gelecekteki olası bir geçiş sürecini desteklemek için depremin neden olduğu insan hakları ihlallerini, can kayıplarını ve yıkımı belgelemeli ve arşivleştirmelidir. Sivil toplumun gerçekleştireceği belgeleme ve arşiv çalışmaları afetlerin doğal

yönü yanında politik yönlerinin de yarattığı yıkım, kayıp ve insan hakları ihlallerinin kaydedilmesini sağlayacaktır. Arama-kurtarma ve afet sonrası temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan eşitsizlikler, kimlik temelli ayrımcılık gibi konularda yürütülen çalışmalar hakikati belgeleyerek afetten hayatta kalanların adalet arayışlarını güçlendirecektir. Bu çalışmalar, gelecekte yaşanabilecek afetlerden sonra oluşacak yıkım ve insan hakları ihlallerinin azaltılmasına/önlenmesine yönelik politikalar geliştirilmesinde parlamento ve yerel yönetimlere yol gösterecektir. Ayrıca olası bir hakikati soruşturma komisyonu kurulması halinde toplanan veri komisyonun çalışmalarına da kaynaklık edebilir.

4. Nepal'in deprem sonrası deneyimlerinin gösterdiği üzere kadın ve LGBTİ+'ların adalet arayışlarında ve onarım süreçlerinde sivil toplum örgütlerinin rolü elzemdir. Bu bağlamda, STÖ'lerin güçlendirilmesiyle birlikte kadın ve LGBTİ+'ların afet sonrası ihtiyaçlarını karşılamak ve adalet arayışlarını desteklemek hedeflenmektedir. Mali kaynaklar, kapasite geliştirme programları ve katılım mekanizmaları gibi destekler kuruluşlara sağlanarak STÖ'lerin etkinliği artırılmalı, böylelikle afetzedelerin ihtiyaçlarına cevap verebilmeleri ve geniş toplum kesimlerinin seslerini duyurabilmeleri sağlanmalıdır. Bu politika, kadın ve LGBTİ+'ların adalete erişimini güçlendirecek ve toplumsal adaleti destekleyecektir.

Uluslararası Sivil Toplumla Öneriler:

1. Uluslararası sivil toplum, deprem sonrası adalet çalışmalarında yer alan yerel sivil toplum kuruluşlarına yönelik kapasite geliştirme girişimlerinde bulunabilir. Bu kapsamda dokümantasyon, savunuculuk ve toplumsal katılım konularında eğitim verebilir ve yalnızca insani

yardımlarını desteklemek için kaynak ayırmak yerine, kapasite güçlendirmeye yönelik projelere de destek verebilir. Bu kapsamda insani yardım sağlama kapasitesi olan uluslararası örgütler ile kurumsal destek sağlayan kuruluşlar kaynak dağıtımında ilkesel bir ayrıma gidebilirler. Böylece yereldeki STÖ'lerin deprem sonrası adalet erişim sürecini başlatabilmeleri için güçlendirilmesi de arka planda kalmamış olacaktır.

2. Uluslararası sivil toplum, Türkiye ile benzer afet sonrası süreçleri yaşamış diğer ülkeler arasında bilgi paylaşımını ve deneyim aktarımını kolaylaştırılabilir.

Bu paylaşım, afetten etkilenen bölgelerdeki sivil toplum örgütlerinin afet sonrası faaliyetlerinin afetten hayatta kalanların ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiğini, onarım ve afet planlama süreçlerini nasıl etkilediğini gösterecektir. Türkiye'deki sivil toplum örgütleri ve karar alıcılar, atılması gereken adımlar konusunda bu deneyim aktarımından faydalanabilir, bu deneyimleri kendi sosyo-kültürel bağlamlarında inceleyerek afet sonrası süreçlerin yönetiminde yeni metotlar geliştirebilirler. Bu bilgi ve deneyim paylaşımı, farklı kültürel ve coğrafi bağlamlardan gelen toplumların karşılaştığı zorlukları anlamalarına ve çözüm önerilerini paylaşmalarına olanak tanır. Bu süreç ortak projelerin geliştirilmesi, teknik destek sağlanması ve kaynakların adil bir şekilde dağıtılması yoluyla afet sonrası toparlanmanın daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunur.

3. Uluslararası sivil toplum, Türkiye'de deprem sonrası adalet mekanizmalarının uygulanmasını desteklemek üzere savunuculuk yapabilir ve karar alıcılara yönelik lobi faaliyetlerinde bulunabilir.

Savunuculuk çalışmaları yoluyla, bu kuruluşlar, depremzedelerin haklarını vurgulayabilir, adaletin sağlanması için karar alıcılara yönelik baskı oluşturabilir ve yasal düzenlemelerin, politikaların deprem

sonrası süreçlerde adil bir şekilde uygulanmasını teşvik edebilir. Ayrıca uluslararası sivil toplum kuruluşları, depremzedelerin seslerini duyurmak için lobi faaliyetlerinde bulunabilir, karar alıcıları bilinçlendirebilir ve politika değişikliklerini teşvik edebilir.